

ГУМАНІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ ЗНАННЯ В СИТУАЦІЇ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ» ТА ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ

Мелков Ю.А.

(д. філос. н., старший науковий співробітник відділу дослідницької діяльності університетів,
Інститут вищої освіти Національної Академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна)

Анотація: Роботу присвячено проблемам формування знання у ситуації відкритого доступу до величезного обсягу інформації за доби поширення цифрових технологій. Наголос робиться на значущості ідей і цінностей гуманізму у справі обробки інформації та створення практик «відкритої науки» у сфері освіти.

Ключові слова: гуманізм, «відкрита наука», вища освіта, демократизація

Abstract: The paper deals with the problems of knowledge formation in the situation of open access to a huge amount of information in the era of widespread digital technologies. The importance of the ideas and values of humanism in processing information and creating practices of “open science” in the field of education is being emphasized.

Keywords: humanism, “open science”, higher education, democratization

За умов воєнного стану вкрай актуальним постає тема гуманізму, що протистоїть одномірній, антигуманістичній картині світу, яка формується у наслідок військовій агресії. Згідно з визначенням Міжнародного гуманістичного та етичного союзу, «Гуманізм – це демократична та етична життєва позиція, яка стверджує, що люди мають право і відповідальність надавати сенс і форму своєму власному життю» [2]. Історично дане поняття мало різне наповнення, проте ідея гуманізму доби Відродження, як затвердження повноти людського буття на противагу професійній, становій та ін. формам «часткового» самовизначення людини, виявляється доречним і сьогодні – за доби проліферації людських ідентичностей, коли як ніколи раніше постає завдання затвердження пріоритету загальнолюдських цінностей перед цінностями партикулярними. Таке завдання цілком відповідає й ідеям «Нового Просвітництва», що перегукується з відомими словами І. Канта про Просвітництво як вихід людини зі стану «штучного неповноліття», як заклик до мужності користуватися власним розумом, не відчужуючи це своє право і цей свій обов'язок на користь будь-кого іншого.

Ідея гуманізму є невіддільною від ідей демократії та наукової раціональності. Класична наука дійсно становила собою «республіку вчених», проте вкрай нечисленну, – розвиток некласичного типу наукової раціональності у ХХ ст. не дарма збігся за часом зі становленням науки масової; проте сьогодні ми спостерігаємо формування ще одного якісно нового типу науки – постнекласичної, що характеризується відкритістю та людиномірністю. Ціннісні засади «відкритої науки», при всій принциповій багатоманітності та багат шаровості даного напрямку сучасного розвитку індустрії наукового пізнання, в цілому відповідають настановам класичного наукового етосу, сформульованого засновником соціології науки Р. Мертоном ще у 1940-х роках: відкритість науки постає як експлікація принципів універсалізму та комунізму в якості фундаментальних цінностей науки, як наголос на загальнолюдському характері результатів наукових досліджень, які не можуть бути обмежені жодними національними, етнічними, класовими тощо границями та які мають належати всьому людству.

«Відкритість» як гуманістична стратегія розвитку науки відповідає й сьогоденним тенденціям розвитку сфери вищої освіти, що трансформується у напрямі зміщення акценту з набуття випускниками університетів визначеного набору знань і навиків на формування в них засад самостійного, творчого, критичного мислення – загалом, засад створювального знання. Щоправда, така трансформація відбувається за умов інтенсифікації процедур цифровізації освіти, за умов стрімкого розвитку інформаційного суспільства. Суперечність останнього полягає в наявності величезного обсягу доступної інформації – і браку людських якостей, пов'язаних з обробкою цієї інформації та встановленням достовірності її джерел.

Знання не тотожне інформації: потрібні значні зусилля з боку реципієнта інформації для її засвоєння, для переробки її на власне знання (що не може, на відміну від інформації, бути ані передане будь-кому іншому у безпосередньому невідчуженому вигляді, ані перекладено на машинну мову).

Нерозуміння цієї особливості знання обертається за сучасних умов «ілюзією всезнання», ілюзією досягнутої вже «обчислюваності реальності» – за якої може здаватися, нібито будь – яке «готове» знання доступне зокрема у Всесвітній мережі. Практичним проявом такої ілюзії виступає вкрай високий рівень плагіату у роботах студентів ЗВО – до 90% [5, с. 111]. Подібна картинка втім не є ще приводом для визнання ситуації критичною, але дає всі підстави для осмислення подальших стратегій розвитку. Такі масштаби порушення норм академічної доброчесності виступають врешті-решт проявом як і невміння (чи небажання) опрацювати інформацію, так і наслідком масовізації науки. Свого часу Х. Ортега-і-Гассет обґрунтовував принципово елітарний характер дослідницької діяльності: «Наука – річ настільки висока, що вона є вкрай делікатною та – подобається вона вам чи ні – виключає середню людину. Це передбачає дуже своєрідне покликання, надзвичайно рідкісне для людського виду... Удавати, що звичайний студент може бути вченим, на сьогоднішній день смішно» [4, с. 13]. Втім, справа як раз і полягає в тому, щоби не вимагати від кожного студента здійснення справжньої наукової діяльності (якщо він не відчуває в себе такої потреби), а намагатися сформулювати культурні, ціннісні засади для самостійної діяльності у тому напрямі і в той час, коли в ній виникне потреба.

Список літератури:

1. Fuchs, Ch. The Internet as a Self – Organizing Socio – Technological System / Human Strategy in Complexity project papers, 2003. – URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=458680.
2. IHEU Bylaws / International Humanist and Ethical Union. – URL: <https://web.archive.org/web/20130117101233/http://iheu.org/bylaws>.
3. Merton R. The Normative Structure of Science // Merton R. The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations. – Chicago; L. : The University of Chicago Press, 1973. – P. 267–278.
4. Ortega y Gasset J. Misión de la universidad. – Buenos Aires, 2001. – URL: <http://www.esi2.us.es/~fabio/mision.pdf>.
5. Мелков Ю. О. Демократизація наукової діяльності в контексті імплементації концепції «Відкрита наука» як засіб підвищення дослідницької спроможності університетів України: ціннісні виміри // Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жилияєв, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишин; за ред. В. Лугового, О. Петроє. – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. – С. 106–128. – URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf.